

Балгъснд äмтн бääх гермуд тосхлгънд ик оньг öгхмн

КПСС-н ЦК-н болн СССР-н Министрмудин Советин "СССР-т äмтн бääдг гермуд тосхлгын делгрүүлгнä тускар" гаргъсн тогтавр оли-äмтнä джиргъ-бääдгиди улм ясурулхд парть болн правительств агъу ик килмджән öгчäхиг үзүлджәнä.

Оли-äмтнä джиргълнн болн кишгин туск, терүнä бääдä джиргълннн сääрүдхнн туск күцäс ах төр Коммунистическ парть болн Советск правительствд нань уга.

Орн нутгин төвкүн бääлгнä голин голнч болгч—нургълдж күнд индустр бсгдж-öргджүлх ленинск генеральн заавр арлы ордж күцäгъдä, хаана йосна Äрсä меддг уга, промышленностин äнгс бүрдäдж гаргвал, Коммунистическ парть болн Советск правительств нам түрүнчк тави джилмудин эргид äмтн бääдг гермуд тосхлгын аль бисарнь бсгдж-öргджүлджälä.

Орн-нутгт äмтн бääдг гермуд тосхлгын Тöрскän харслгнä алдр ик дääнä күчр джилмудт чигн зогсджасн уга.

Дääнä цагин түрү бääдлд цугтан 50 сай шаху квадратн метр агъута äмтн бääдг гермуд тосхлгд, бас шинäс ясдж босхгдсн.

Советск оли-äмтн фашистек булагъачнрн күчүдä, партинн болн правительствин гардзрт дääнä хббтк джилмудт СССР-н оли-äмтнä эдл-ахун хәрү бүрдäдж босхлгъар болн цааранднь бсгдж-öргджүлгъяр агъу ик ашта кöдлмшн кев. Цуг оли-äмтнä күчлгъяр дääнä күчр эвдрлте үзгдäдä уга ахр болзтг уга кевдäдä. Äмтн бääдг гермуд тосхлгнä халхд чигн дала äдä кöдлмшн кевдäдä. Балгъсдудин äмтн бääдг гермудин көрнч күцдäдн босхгдх бääтхä, нам дääнä öмнкäс зöвәр икдсн.

Зуг 1946—1950 джилмудин эргид балгъсар болн кöдлмшин тосхлгсар цугтан 300 сай шаху квадратн метр агъута äмтн бääдг гермуд тосхлгсн болн ясдж босхгдсн, эннь революцион öмнк Äрсән цуг балгъсна äмтн бääдг гермудин көрнчгäс 1,5 холван даву ик болджана. Тер цагин эргид колхозмуд болн селәнä интеллигенцир äмтн бääдг 5,7 сай шаху гермуд тосхв. Äмтн бääдг гермудин цуг көрнчгн балгъсар болн балгъсна бääдлтä тосхлгсар советск йосна джилмудин эргид 3,7 дакж икдв.

Болв орн-нутгт промышленн тосхлгин йовуд сүл цаг күргл äмтн бääдг гермудин тосхлгс давдж йовла. Күнд промышленност бурдäгъдä, терүгäрн, оли-äмтнä эдл-ахун цуг äнгсчиг күчтä кевәр бсгтг тетгäдä, селәнä эдл-ахун производствиг темдтä сäänäр бсгдж-öбдлүлäd, энүнä улд советск оли-äмтнä бääтхä бääдл-джиргълнн болн эрзм-сургълнн кемджät темдтäгъяр

öбдлүлгч күцхин эрkd зöвәр ик эдл-уш болн мөнчгн кергилгдсн. Эн учар äмтн бääдг гермуд тосхлгн оли-äмтнä некврас улдж йовсн.

Терүнä хамдан, күч-кöдлсчрин бääдл-джиргълнн кемджән öбдлснä болн теднä эрүлменд харлгнä кöдлмш, дакад бääдг бääдлнч ярсна ашд мана орн-нутгт күн төрлгън джил болгн бсäд, äмәр гарутлагън темдтäгъяр багърад, оли-äмтнä тонь бсäд йовнä. Орн-нутгн индустриализац келгнä агъу ик зүра күцäсн болн промышленн шинä центръмуд бсдж гарсн учар, балгъсн газрин оли улсин цуг тонь сүл 30 джилнн эргид 3 холванас икär бсв.

Оли-äмтн түргär бсггн, түрүлдж промышленност бсдж öргджлгн, äмтн бääдг гермуд тосхлгнä кöдлмш тасрхан угагъяр делгрдг болв чигн, äмтн бääдг гермудин төр беркчиртä төрмудин негнь бола бääгсä.

КПСС-н ЦК болн СССР-н Министрмудин Совет гаргъсн тогтаврн, оли-äмтн бääх гермудяр татугъяр текгдлгън—äмтн бääх гермуд тосхлгнд ода бийнь бääх дугудундсин уршг болджана гндж үнн-чнкär заацхв. Партинн болн правительствин тер тогтаврт заагдсн тоот дугу-дундс мана тосхлгъар болн нег үлү Элстär болдж йовх тосхлгнн кöдлмшт бүкдäдн үзгдж бääнä.

Элстд болджах тосхлгд ик дугу-дундс бääнä. Тосхлгд, нег үлү, äмтн бääдг гермуд тосхлгнд государствяс гаргъгддг öгдсн мөнчгн күцдäдн олзлгдг бääхш; äмтн бääдг гермуд тосхлгд дуусгдх зүра күцäдгäдäхш; күч-кöдлснä болн материалнн көрнчгс кев олн тосхлгд хувагдсн учар, олзта кевär эдлгддж бääхмн уга. Шин гермуд тосхлгн балгъсна энд-генд тарагддж кевдж бääнä. Тосхлгнн кöдлмшинн килврдүлхнн, чинринь ясурулхнн, балгъснгар архитектури бääдлärнч кеерүлдг сääхрүлхнн төлä күцäддж йовх тоот ик тату.

Күч-кöдлсчр бийсьн бääх гермуд тосхлг авлгн икär хопрдж, ард үлдлж йовнä. Бääрн газрин Советск болн предпрнйтсын гардачнр тинн тосхачирт кергтä нöкдäдн күргдж бääхш, эднч äмтн бääдг гермуд тосхлгнä кöдлмш кевд негдүлäd, тосхлгд кергтä тоот йомар тетгхнн кергт сулар оньган öгчäхнä. Партинн болн профсоюзн организац эн кергäс бийсән хагъцулд йовдл үзгднä.

Äмтн бääдг гермуд тосхлгнä йовуднь хашнч болдгн нег учрнь—тосхлгнн материал эс күртäд йовдл. Болв таньгъчин болн балгъсна партинн болн советск организац бääрн газрин тосхлгнн материал, нег үлү килвр материалмуд—хулс, солом, шавр кирпич кевж гаргъдж олзлхд күцц кергтä оньган тухсхд бääчäхш.

Öдгä цагт болхла äмтн бää

★
Э. САНГАЕВ
КПСС-н Хальмг таньгъчин обкомнн сеглärт

★
äдг гермуд тосхлгнн цааранднь делгрүүлгн—оли-äмтнд туста ик чинр зүүджәнä, тингäд эн кериг күцäлгън цуг партинн, советск, профсоюзн, эдл-ахун органсин, цуг советск оли-äмтнä нег ончга ик төрнч болджана гндж КПСС-н ЦК болн СССР-н Министрмудин Совет темдлгчäв. Эн төлäd КПСС-н XX-ч хургин шиндврär зургъдлгън джилд батлгдсн, äмтн бääдг гермуд тосхлгнä зүра күцäдсн деерйн давулдж күцäдгäх зöвтä.

Партин болн правительствнн тавсн эн төрлä ирдцлгд хäдäхäдä, Элст балгъсна партинн организац эн ик чинртä төриг муугъяр күцäдг йовхнь үзгджәнä.

1957 джилд балгъсар государственин тосхлгнн зүра 14 сай 127 миньгн 700 арслнь гндж батлгдсн. Августин нег шинä күцäдсн болхла 4 сай 367 миньгн арслнь, эс гндж 30 шаху процент. Äмтн бääдг гермуд тосхлгнд тер мөнчгнäс 4 сай 890 миньгн арслнь гаргъдсн. Энүнäс олзлгдсн зуг 2 сай 607 миньгн арслнь, эс гндж öрлнь.

Балгъсар болдж йовх тосхлгнн ик зунь балгъсна коммухозин халхар кердг бääнä. 9 сай 399 миньгн арслнь мөнчгн джилнн тосхлгнн зүрагъяс күцäдсн 3 сай 910 миньгн арслньгä кöдлмш.

Коммухозин халхар äмтн бääдг 40 гер тосхлгд дуусгдх бääсн, ода күргл нег чигн гер дуусгдäд уга. Нег сай 450 миньгн арслнь олзлгдж водопрвод кевд зöвтä бääсн, бас кевдäд уга. 2 сай арслнь мөнчгнд гурвн давхр нег административн гериг ясдж кöдлмшт оруудх гаргъдсн чигн олзлгдä уга бääгъä.

Балгъсна ведомственин организацар кевд зöвтä тосхлгт бас ик сулар күцäддж йовнä. Культурин управленä халхар зүна театр тосхлгд бääсн, эклгдäд чигн уга. Эн мет балгъсна эрүл-мендин халхар поликлиник ясдх кöдлмшт оруулгд бääсн мөнчгн олзлгдлгө кевгнä.

Школмуд тосхлгнн муугъяр кевдж йовнä. Дөрвн школ тосхлгддж дуусгдх бääснäс, зуг нег школ болзган кöдлмшт орхан белн болх. Таньгъчинн потребсоюз балгъснд кев тосхлгнн бас күцäдж ядäд бääнä. Эн мет талин организац чигн тосхлгнн зүраган күцäдхал уга бääчäхнä.

Эн келгдснä учрнь болхла, предпрнйтсын болн организацнн гардачнр тосхлгнн даалгъярнч бийсән хагъцулад, тосхлгт кевж йовх управленств даалгъдäд хуурчасна уршг. Тингäд чигн Дивнд

ирсн белн, цуглулад бәрх гермуд, сар, хойр сарин эргид Элстүр зöбгдä уга кевдг йовдлмуд бääнä.

Тосхлгнн кериг күч-кöдлсчрин балгъсна Советин күцäгч комитет болн КПСС-н балгъсна комитет сулар гарддж йовхд бас нег учрнь бääнä гндж кевд кергтä. Эдн, тосхлгнн төриг тодрха кевär, цаадк-наадкинч гуйнар йилгъдж меддж гардгтг кевд йовхмн уга.

Балгъсна тосхлгнн шинлнч кевж йовчлах хойр организац—СУ-2 болн СЛУ-1, йир ик муугъяр кöдлмшин күцäдж йовхд тосхлгт сулар йовдж йовхннх учрнь бääнä. Эн организацнн кöдлмшт ик дугу-дундс бääдгннч тосхлгнн материал эс күртд болсар, производственин-техническ көрнчгн му болсар тинн йовдл гарчана гндж кевд болш уга. Эн организацнн гардачнр үрүмүд Семинратов болн Ворженленко хойр, кöдлмшин диг-дарата кевär бурдäдж, тосхлгд бääх гермудн хурдар дуусхд килмджнн муугъяр тухсхлгд бääнä гндж темдлгх кергтä.

Тосхлгнн 2-ч управленств тосхлгнн зүрагъан зуг 35 процент күцäв, эс гндж 12 сай 364 миньгн арслнь гаргъх бääснäс зуг 4 сай 367 миньгн арслнь олзлв. Эн управленств нег чигн тосхлгт дуусдж, эдлгънд öгäд уга.

Кев гермуд тосхлгд дуусад, äмтн бääхл эн управленств öччад бääсн. Болв тосхлгнн кöдлмш муугъяр бурдäдсн учар тер күцдг öгä уга бääнä.

Үр Манджиевин гарддж йовх урчуднн бригад хойр пätртä 6 гер тосхлгд бääнä. Урвн саршахун турширг эдн нег чигн герän дуусдж ядäд бääнä. Учрнь болхла—цуглулджах белн гермудин зäрм äнгснь уга болсн йовдл. Иим йовдлмуд Нармаевин, Алвтæвин бригадст чигн бääнä.

Хойрдгч управленств тосхлгтг күч-кöдлсчр бурдäлгън ик му. Кöдлмшчир оли-зүсн учар кöдлмшн кевд чадлгө зогсад бääдгнч öдр болгън үзлж болхмн. Прораб үрүмүд Матвеев, Чужгинов, мастер үр Григорьев болн нань чигн улс толгъалдж йовчлах тосхлгнн кöдлмшчир сар чилт ямаран кöдлмш күцäсн, кедү мөнчг шиньгäсән медцхадг уга болджана.

Тосхлгд нургълдж багъчуд кöдлж йовнä. Эдн уралгъ, шумгъга, кöдлмшиг кев-күцäх ухан-седвартä улс. Каменщик үр Цуцков зүраган 142 процент, штукатур үр Сиборенко—132, электрик үр Бюрчиев—160, ширдäч үр Очир-Гарьев зүраган 135 процент күцäдхнä. Иим улс багъчуд дунд ик оли. Болв управленств партинн, профсоюзн болн комсомольск организацнн äдäдäмшлтиг тархахнн тускар кöд-

лмш кевд бääхш. Оли дунд политическ цäлгъврнн кöдлмш ик сул, доклад, күфннч келгн, газетс умшдж öглгн, социалистическ öбрлäd делгрүүлгнн кевдгч йовхш. Эклц партинн организацнн сеглär үр Шараев, профорганизацин ахлач үр Салова, кев зöвтä кöдлмшин күцäдäжш, олна öгсн даалгъврт оньган öгчäхш.

Мана балгъснд 1434 хальмг öрк-бүл нүүдж ирсн бääнä. Äмтн бääдг шаньгъа гермудяр эднчг дугтагъннч тетгд болшгө. Эн төлäd, нүүдж ирдчäсн улсас 750 öрк-бүл бийсьн бääх гермуд бärдж автха гндж темдлгдäтä. Эн халхар государств 3 сай 240 миньгн 600 арслнь мөнчгнä ссуд öгчәнä.

Болв эн халхар тосхлгт ик хашнгар йовдж йовнä. Августин нег шинд ссуд öгх болдж батлгдсн 1 сай 837 миньгн арслнь, гер тосхлгдх улст гаргнч öгсн мөнчгн зүлг 712 миньгн арслнь. Балгъсна Советин күцäгч комитет 678 öрк-бүл ссуд öгхиг батлсна ссудан авад гермуд тосхлгч хнч зуг 364 öрк-бүл.

Келгдсн тоот, эврән бийсьн бääх гермуд бärдж йовх улст килмджән öгч дөнч-нөкгäдн эс күрглд йовл бääхиг үзүлджәнä. Балгъсна предпрнйтсин болн учрежденсинн гардачнр эн кериг төргән авч, тосхачнр дөнчгән күргдж бääхмн уга.

Балгъсна медл бääх колхозмудар нүүдж ирдчäсн улст гермуд тосхлгнн бас муугъяр кевдж йовнä. Ленинä нертä колхозд (ахлачнь үр Гончаров) тинн 109 гер тосхлгд зүра батлгдснäс, зүлг 13 гер бärдлжәнä.

1 Мая артелин ахлач үр Грицннн, артелин кöдлмшт ирдч орджасн улст килмджән тухсх бääтхä, артелд öгсн 500 миньгн шавр кирпич кев даалгъврнч чигн күцäдж бääхмн уга.

Бääрн газрин тосхлгнн материал гаргъгън горпромкомбинатар (директорнь үр Маньшев) күцäдгдж бääхш. 500 миньгн шавр кирпич цокж гаргъх бääснäсн горпромкомбинат зүлг 40 миньгннч кевж. Иим йовдлмуд бääсär бийсән бääх гер бärджäх улс саалтг хаалгдан үзäд бääччәнä.

Äмтн бääдг гермудяр, балгъсна күч-кöдлсчринн күцднч тетгх төр—ик даалгъврт, мана нег хурц төр. Тингхлä äмтн бийсьн бääх гермуд тосхлгд йовдл йоста сән килмджән öгхмн.

Ода мана öмн зогсджач эркн нег ах төр—цуг обществениност, дуг оли-äмтг хурдн болдгар äмтн бääдг гермуд эс күртдäжхиг уруулхнн кергт шумгъга кевär орлцулх керт, тингäд партин болн правительствнн тавсн төриг эркән уга күцäхиг тетгх.

Балгъсна коммунистнр намнрнн хур-чиг эклт цуг äмтснч бääх герär күцднч тетгд чидлән тävдж, үнн гол седклярнн кöдлчäх зöвтä.